

วิธีบรรยายที่ดีควรเป็นอย่างไร

กอบจิตต์ ลิ้มปพยอม*

ทองจันทร์ หงส์ลดากรมภ์*

การสอนโดยวิธีบรรยายได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากในปัจจุบัน ว่าเป็น “ถนนทางเดี่ยว” หมายความว่าผู้สอนบรรยายไปเรื่อยโดยอาจจะไม่เกิดผลแก่ผู้เรียนเลย และไม่ชวนให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ถ้าพิจารณาให้ถี่ข้อวิพากษ์วิจารณ์นี้ ส่วนมากตำหนิโดยตรงต่อวิธีบรรยายซึ่งไม่ดี ตามสภาพความเป็นจริงเรายังนิยมวิธีบรรยายอยู่มาก ทั้งในด้านการสอน นิสิตแพทย์ แพทย์ฝึกหัด แพทย์ประจำบ้าน หรือแม้ในการประชุมวิชาการของแพทย์ผู้ชำนาญ จุดมุ่งหมายของบทความนี้ก็เพื่อเสนอวิธีปรับปรุงวิธีบรรยายให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของการสอนและการเรียนรู้ตามหลักการศึกษา⁶

ความหมายดั้งเดิมของการสอนโดยวิธีบรรยาย (lecture) หมายถึง “อ่านตั้ง ๆ” วิธีซึ่งใช้มากเป็นแบบนี้ ผู้สอนอ่านหรือพูดตั้ง ๆ แต่ฝ่ายเดียว ผู้เรียนก็นั่งฟังไป ประสบการณ์ของผู้ที่เคยผ่านการฟังบรรยายในสถาบันชั้นสูงส่วนมากก็คงคล้ายกัน คือทรมานเป็นที่สุด ยังต้องทนนั่งฟังการบรรยายซึ่งไม่น่าสนใจเวลาบ่าย ๆ อากาศ

ร้อนอบอ้าวหลังอาหารเที่ยงแล้ว เป็นความรู้สึกทรมานที่ยากจะลืมได้ง่าย ๆ ปัญหาเฉพาะหน้าในปัจจุบันอยู่ที่ว่า ถ้าจะใช้สอนด้วยวิธีบรรยายต่อไป จะปรับปรุงวิธีบรรยายอย่างไรให้มีประโยชน์มากที่สุดอนิสิตแพทย์

วิธีบรรยายที่ดีส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับเนื้อหาของเรื่องที่บรรยายและบุคลิกภาพของผู้บรรยาย⁵ เนื้อหาควรจะเป็นความรู้หรือประสบการณ์ที่ผู้ฟังมีโอกาสน้อยที่จะทราบจากแหล่งอื่น เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้ฟังได้ความรู้ความคิด หรือความเข้าใจที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ มีผู้ศึกษาพบว่า โรงเรียนแพทย์หลายแห่ง⁴ อ้างด้วยความภาคภูมิใจว่า ได้ลดชั่วโมงบรรยายไปเท่านี้เท่านี้ชั่วโมง โดยเปลี่ยนไปเพิ่มชั่วโมงประชุมวิชาการ สัมมนา และคลินิกให้มากขึ้น เมื่อสำรวจอย่างจริงจังปรากฏว่าชั่วโมงซึ่งเพิ่มขึ้นโดยแท้จริงก็ยังใช้วิธีบรรยายแบบอ่าน หรือพูดตั้ง ๆ อย่างเดิม แตกต่างกันเพียงแต่ว่าจำนวนผู้ฟังลดน้อยลงเท่านั้นเอง

นักการศึกษากล่าว⁴ การบรรยายที่ดีเป็นสิ่งที่ฝึกหัดได้ ถ้าวางแผนดีและพยายามให้ผู้เรียน

* หน่วยแพทยศาสตร์ศึกษา คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มีส่วนออกความคิดเห็นด้วย องค์ประกอบสำคัญของ การบรรยายมี 3 ประการ คือ

1. ผู้บรรยาย
2. ผู้เรียน
3. สถานที่และเครื่องอุปกรณ์

สิ่งที่น่าพิจารณาคือถ้ามีข้อบกพร่องเกี่ยวกับการบรรยาย การปรับปรุงแก้ไของค์ประกอบเหล่านี้อยู่ในวิสัยที่จะทำได้หรือไม่ ถ้าทำได้จะปฏิบัติอย่างไรเพื่อให้ได้ประโยชน์เต็มที่

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดคงจะได้แก่ตัวผู้บรรยายเอง เพราะจะเป็นผู้รับผิดชอบควบคุมองค์ประกอบอีก 2 อย่าง กล่าวคือในด้านผู้เรียนนั้น ผู้บรรยายจะต้องมีส่วนช่วยจูงใจให้เกิดความพอใจที่จะเรียนสิ่งซึ่งบรรยาย ส่วนสถานที่และอุปกรณ์นั้นผู้บรรยายมีหน้าที่โดยตรงที่จะจัดหาให้เหมาะสม ถ้าการบรรยายไม่ได้ผล ผู้บรรยายควรเป็นผู้รับผิดชอบมากที่สุด ดังนั้นการปรับปรุงจึงพึงเล็งปรับปรุงผู้บรรยายก่อนเสมอ จะขอเสนอข้อควรปรับปรุงผู้บรรยายอย่างย่อๆ ดังต่อไปนี้

1. ควรเลือกเรื่องที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ความรู้หรือเข้าใจเพิ่มขึ้น² ถ้ามีโอกาสศึกษาว่าผู้เรียนมีพื้นฐานอย่างไรมาก่อน ก็จะช่วยในการวางแผนการบรรยายมาก เช่น ศึกษาโดยวิธีทำ pre-test
2. เรื่องที่จะบรรยายควรมีเป้าหมายเขียนไว้แน่นอนว่า เมื่อเรียนจบชั่วโมงบรรยายแล้วผู้

เรียนควรมีพฤติกรรมอะไรที่เปลี่ยนไปบ้าง เช่น สามารถปฏิบัติ พุดหรืออธิบายอะไรได้บ้างในสิ่งซึ่งไม่มีความสามารถมาก่อน

3. ตรวจสอบสถานที่บรรยาย และเครื่องอุปกรณ์การสอนเสียก่อน เช่น ที่นั่งฟัง การระบายลม อุณหภูมิห้อง เสียงรบกวน จอ เครื่องฉาย เครื่องรับนจอ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพของการบรรยาย จึงควรเตรียมไว้ให้พร้อมก่อน

4. ในชั่วโมงบรรยายอย่าคลุมหัวข้อมากเกินไป พยายามเลือกเฉพาะหัวข้อเด่นๆ มาเน้นให้ฟังจะได้ประโยชน์มากกว่า ยกตัวอย่างเช่น ในเวลาบรรยาย 45 นาที ไม่ควรกล่าวมากกว่า 3-4 หัวข้อ ทั้งนี้ควรจะต้องพิจารณาตามความยากง่าย และเวลาร่วมไปด้วยกับเสมอ

5. เตรียมตัวอย่างผู้ป่วย ภาพประกอบ สไลด์ ภาพยนตร์ ตัวอย่างเปรียบเทียบ เพื่อจะเน้นจุดสำคัญที่ต้องการ หรือเพื่อแสดงการวิเคราะห์ปัญหา

6. การบรรยาย พยายามให้เป็นกันเอง พุดชัดเจนไม่คลุมเครือ เปลี่ยนจังหวะและน้ำเสียง และเน้นจุดสำคัญให้ชัดเจน เริ่มต้นด้วยบอกว่า จะบรรยายเรื่องอะไร เมื่อจบแล้วสรุปอีกครั้งว่าได้บรรยายเรื่องอะไรที่สำคัญไปแล้วบ้าง และพยายามโยงสิ่งซึ่งได้บรรยายแล้วเข้าด้วยกัน

7. พยายามตั้งคำถามให้ผู้เรียนเกิดแก้ปัญหาตามไปด้วยตลอดเวลา ต้องอาศัยการพูดเร้าใจ และยกตัวอย่างให้เห็นจริง เชิญชวนให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในสิ่งที่บรรยาย และเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนทั้งระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และผู้เรียนกับผู้บรรยาย ผู้บรรยายควรจะสามารถให้ปฏิกิริยาตอบสนองได้ทันทีเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้ง 2 ฝ่าย

8. ควรใช้เวลาเหลือท้ายชั่วโมงสำหรับ ถามตอบหรือแสดงความคิดเห็น โดยผู้เรียนอาจถามตอบด้วยปากเปล่า เขียนในใบสอบถาม เขียนย่อเรื่อง หรือแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกันได้

9. ถ้าผู้เรียนแสดงท่าทางเบื่อหรือไม่สนใจ อารมณ์ ซึ่งมักจะมีการแสดงให้เห็น เช่น หัวขยับหัวบ๋อยๆ กระสับกระส่ายห่างไปคุยกันเอง ท่าทางไม่เห็นด้วยกับผู้พูด ผู้บรรยายควรหาทางเปลี่ยนวิธีบรรยายเสีย

10. การแจกเอกสาร ประกอบคำบรรยายยังมีความเห็นแตกต่างกันอยู่ หลายท่านมีความเห็นว่าเอกสารควรเป็นเพียงตัวช่วยเค้าโครงโดยย่อสำหรับผู้เรียนบันทึกเพิ่มเติมเอง หรือเป็นตัวอย่างคำถามตามวัตถุประสงค์ก็ได้ บางท่านก็เห็นว่า ควรจะบรรจุเนื้อหาโดยละเอียดเพื่อสะดวกแก่การค้นคว้าของผู้เรียน

11. ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาบางท่าน ซึ่งหวังผลเต็มที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างผู้

เรียนด้วยกัน และ ผู้เรียน—ผู้บรรยาย ได้พยายามบรรยายโดยใช้หลัก programmed lecture หรือทำเป็น booklet ซักติเรียนด้วยตนเอง หรือเทพโดยตั้งใจทย์ให้นักเรียนแล้วช่วยกันอภิปราย

12. ขณะบรรยายพยายามมองหน้าผู้เรียน เสียงให้ดังพอสมควร อย่าพูดกับกระดานดำหรือสมุดบรรยายตลอดเวลา

13. สไลด์เป็นสิ่งที่มีปัจจุบันนี้ใช้กันน้อย ข้อความบนสไลด์ควรเน้นเฉพาะข้อที่สำคัญ อย่าให้มีข้อความมากเกินไป พยายามใช้แสง—สีต่างๆ ช่วยเร้าความสนใจ ถ้าสไลด์ไม่ดี ไม่ควรใช้เลย

14. เตรียมบันทึกย่อของหัวข้อที่บรรยายเพื่อจะได้กล่าวตามลำดับก่อนหลังให้เป็นการสะดวกแก่ผู้เรียนมีผู้แนะนำว่า ควรหาเทปมาบันทึกเสียงขณะบรรยายไว้ เพื่อผู้บรรยายจะได้นำมาเปิดฟังเองภายหลัง เป็นข้อมูลที่ช่วยปรับปรุงตนเองในการบรรยายโอกาสต่อไป

โดยทั่วไป การบรรยายแบ่งออกได้เป็นส่วนๆ ดังนี้^{๕,๖}

ก. ภาคนำ กล่าวชักจูงความสนใจของผู้เรียน ให้เห็นถึงความสำคัญของการบรรยาย แสดงความจริงจัง และเป็นกันเอง พร้อมทั้งแสดงวัตถุประสงค์ของการบรรยาย

ข. ภาคเนื้อหา

— หยิบยกหัวข้อสำคัญมาเน้น โดยไม่พยายามพูดถึงเนื้อหาทั้งหมด

- พยายามตั้งปัญหาให้ผู้เรียนติดตาม
- เมื่อจบแต่ละหัวข้อ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสอบถามหรือแสดงความคิดเห็น
- อย่าบรรยายเกินเวลา
- สิ่งซึ่งเข้าใจยาก และสำคัญ ควรพูดซ้ำ และซ้ำๆ กัน
- เริ่มด้วยตัวอย่างง่ายๆ แล้วสรุปเป็น concept ให้
- ใช้บริการ โสต—ทัศนศึกษา ช่วย
- พูดเป็นกันเอง ชัด และเปลี่ยนจังหวะตลอดเวลา

ก. ภาคสรุป

สรุปโยงเนื้อหาต่างๆ ที่กล่าวไปแล้ว เน้นว่าข้อความสำคัญที่กล่าวไปแล้วมีอะไรบ้าง มีประโยชน์นำไปใช้ต่อไปได้อย่างไร ข้อวิจารณ์และวัตถุประสงค์ของการบรรยายที่กล่าวไปแล้ว ตอนท้ายควรมีเวลาเหลือให้ผู้เรียน ถาม วิจารณ์ หรือสอบถาม เพื่อแสดงความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นหรืออาจจะทำ post-test เลยกก็ได้

การปรับปรุงวิธีบรรยายอยู่ตลอดเวลา เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้การสอนแบบนี้ได้ผลดี ปัญหาสำคัญซึ่งผู้อ่านอาจถามตนเองในขณะนี้คือ ทุกอย่างได้ปรับปรุงดีแล้ว แต่ถ้าผู้เรียนไม่เข้าฟังบรรยายก็ไม่ ได้ผล เมื่อเป็นดังนี้จะปฏิบัติอย่างไรดี ปัญหาที่เกิดขึ้นมานานแล้ว Bloom¹ ได้ศึกษา

วิเคราะห์หาคำตอบพบว่าผู้เรียนที่ศึกษาเอง โดยใช้ booklet ชนิดเรียนด้วยตนเอง หรือเทป อาจทำคะแนนสอบได้ดีเท่ากับผู้ที่เข้าฟังบรรยายเหมือนกัน จึงอาจสรุปได้ว่า ผู้เรียนจะศึกษาได้ผลดี ถ้าปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ทบทวนให้บ่อย
2. เรียนเมื่ออยากจะเรียน³

สรุป

การปรับปรุงวิธีบรรยายในโรงเรียนแพทย์ อยู่ในวิสัยที่จะทำได้โดยผู้บรรยายเลือกหัวข้อที่เหมาะสมรู้สภาของนิสิต เตรียมการบรรยาย และใช้หลักบรรยายโดยให้ผู้เรียนที่มีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นมากขึ้น เป็นการเปลี่ยนภาวะของครูจาก “ผู้สอน” มาเป็นครูซึ่งทำหน้าที่ของครูโดยสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

1. Bloom, BS: Thought Processes in Lecture and Discussions, Journal of General Education. 7: 169, 73
2. Bughman, E: The Lecture Method of Instruction. World Health Organization Medical Education Bulletin 7: 8, Center for Educational Development, University of Illinois College of Medicine, Chicago 72
3. Johnson, RB: The Lecture: Can It Be Improved? Self Instructional Materials Project, Southern Medical School Consortium, Chapel Hill, 73
4. Miller, GE; Graser, HP; Abrahamson, et al: Basic Techniques of Instruction. In "Teaching and Learning in Medical School" pp. 95-105 Harvard University, Press, Cambridge, Massachusetts, 68
5. Simpson, MA: Lectures. In "Medical Education: A Critical Approach" pp. 98-100 Appleton-Century-Crofts, New York. 72
6. Tyler, RW: Basic Principles of Curriculum and Instruction, pp. 63-100. The University of Chicago Press, 71